View the original article

СУСПІЛЬСТВО

«Козацька матір» і УГГ. Оксана Мешко, яку в 76 років режим СРСР відправив у заслання до Охотського моря

Євгенія Тюхтенко

01 листопада 2026, 17:41

До 50-ї річниці створення Української Гельсінської групи Радіо Свобода нагадує про те, з якою метою українські інтелектуали створили цю організацію, що вони робили і чому їх так люто переслідував радянський режим.

▸ Українська Гельсінська група (УГГ)

«Козацька матір» Оксана Мешко

Жінка, яку КДБ так боялося, що у 76 років відправило етапом до Охотського моря на заслання. Жінка, яка спочатку захищала своїх рідних, а потім стала на захист усіх репресованих. Оксана Мешко – співзасновниця Української Гельсінської групи, «зубний біль» КДБ і «легенда дисидентського руху».

(Уперше цей текст був опублікований у 2016 році)

Оксана Мешко, або як її ще називали «козацька матір», народилася 30 січня 1905 року в селі Старі Санжари на Полтавщині. Її батьки – малоземельні селяни – вихідці з козаків, які уникли покріпачення. У багатодітній родині панував козацький дух.

Дитинство Оксани Мешко припало на роки Першої світової війни, Української революції 1917–1920 років і встановлення більшовицького режиму в Україні. Батько – садовод **Яків Мешко** у 1920 році разом з іншими заручниками був розстріляний «червоними» за невиконання волостю продподатку на Холодній горі в Харкові.

Раніше загинув її 17-літній брат Євген, активіст «Просвіти», боєць повстанського загону. Хату конфіскували. Сестра Віра, брат Іван і мати Оксани розбрелися по світу.

Оксана ж була допитлива й уперта від народження. Їй вдалося у 1927 році вступити на хімічний факультет Інституту народної освіти в Дніпропетровську і навіть зуміти його закінчити, попри декілька виключень за «соцпоходження».

Мешко кожного разу добивалася відновлення, не маючи ні гуртожитку, ні стипендії, готувалася до екзаменів й складала їх майже екстерном, але так і не вступила в комсомол.

Звинуватили у підготовці замаху на Хрущова

У 1930 році Оксана вийшла заміж за інститутського викладача **Федора Сергієнка**, колишнього члена Української комуністичної партії. Її чоловіка двічі заарештовували: «Другий його арешт був стільки ж несподіваним, як і безпричинним», – писала Оксана.

Світлини Оксани Мешко з кримінального провадження

Майже рік вона зверталася до різних установ. Дійшла навіть до генерального прокурора УРСР, після чого справу повернули на дорозслідування, і через 9 місяців Федора Сергієнка випустили з-за ґрат. Але після цього чоловік не міг влаштуватись у Дніпропетровську на роботу, тому виїхав на Урал. Туди пізніше з дітьми перебирається й Оксана. Під час бомбардування гине старший син подружжя – 11-річний Євген і в травні 1944-го родина повертається в Україну.

Коли родина Мешко-Сергієнко осідає у Києві, то у 1946 році з Волині туди приїжджає сестра Оксани **Віра Худенко**. Син Віри – Василь служив у радянській армії, потрапив у німецький полон, утік і загинув у лавах Української повстанської армії (УПА). Сусіди донесли на Віру в НКВС, й коли сестру арештували, Оксана добивається її звільнення. Це закінчилося тим, що обом сестрам висувають звинувачення у «намірі вчинити замах на першого секретаря ЦК КП(б)У Микиту Хрущова».

Допитували і вдень, і вночі. Пізніше Оксана Мешко напише у своїй книзі спогадів «Між смертю і життям» про ці допити теж.

«Не призналась я і після 21-ї доби слідства без сну, що здійснювалося в такий спосіб: нічні допити починалися через 30-40 хвилин після «відбою», кінчалися за годину, часом менше, перед «підйомом» ... Вдень пильнував «вовчок», щоб бодрствувала і не дрімала. Можна було сидіти на ліжку, але не лежати. За «клювання носом» саджали до карцеру в холодний підвал і забирали верхній теплий одяг. Карцер без ліжка і «тюфляка», пайок – 300 грамів хліба і двічі окріп. Часом за дрімання саджали в бокс, де швидко бракло повітря, і я непритомніла...» – свідчить проти радянської системи Мешко.

У сталінських концтаборах – «між життям і смертю»

Через 7 місяців кожну з сестер засудили до 10 років виправно-трудових таборів. Мешко працювала в «сільгоспзоні» на Ухті, била камінь під Іркутськом, була будівельником. Жахи сталінських концтаборів описала пізніше в книжці «Між смертю і життям».

«Це правдивий погляд українки на потворний світ, витворений чужинецьким духом, насильницькою, ворожою людині ідеологією. Книжка швидко стала бібліографічним раритетом. Взимку 1978–1979 років цю книгу читали по Радіо Свобода», – писав політв'язень радянських концтаборів, історик дисидентського руху **Василь Овсієнко**.

У 1954 році Мешко комісували як хвору, випустили на заслання і через 2 роки вона змогла отримати паспорт і повернутися в Україну – до сина Олеся, який жив у Києві у крихітному помешканні.

Оксана Мешко разом з членами УГГ (зліва направо): Михайло Горинь та Василь Овсієнко. Приблизно 1990 рік

У липні 1956 року полковник юстиції Захарченко, вручаючи Мешко реабілітаційне посвідчення, з ноткою щирості сказав: «Родина просит извинения. Желаю вам счастья и будьте здоровы».

«Щастя» від КДБ полягало в тому, що у 1972 році ув'язнили сина Оксани Мешко – Олеся і вона почала виступати на його захист.

«Оце я вам буду друга» – про заснування УГГ

Коли **Микола Руденк**о поділився з Мешко ідеєю про створення Української Гельсінської групи, вона беззастережно сказала: «Оце я вам буду друга».

За перші два роки діяльності УГГ у Мешко було 9 обшуків. У будинку навпроти влаштували спостережний пункт з апаратурою нічного бачення, а город біля будинку «специ» перекопували декілька разів, вишукуючи «крамолу». Щоб довести 75-річну жінку до інфаркту, на неї вчинили збройний напад.

«Залишившись на свободі одна після арештів 5 лютого 1977 року голови УГГ Миколи Руденка та члена-засновника **Олекси Тихого**, а невдовзі й усього первинного складу групи, відважна 72-річна жінка змушена була через перманентний характер репресій, застосованих КГБ до членів групи, постійно

відтворювати УГГ і самовіддано скеровувати її діяльність, щоб не допустити згасання цього останнього вогнища опору колоніальному режиму, останнього вогника надії багатьох сотень українських політв'язнів, серед яких був і я, її син», – напише про свою матір політв'язень Олесь Сергієнко.

За безстрашність, затятість та сміливість Мешко стали називати «козацькою матір'ю».

Радянську владу не зупинив поважний вік Оксани Мешко і 1980 року її ув'язнюють по примусовій фальсифікованій експертизі у психлікарню. Суд відбувся 5-6 січня 1981 року, нікому з рідних не повідомили, і 76-річну Оксану Мешко приговорили на 6 місяців табору суворого режиму і 5 років заслання. «Я ще Брежнєва переживу!» – казала Оксана Мешко своїм переслідувачам. Так і сталося.

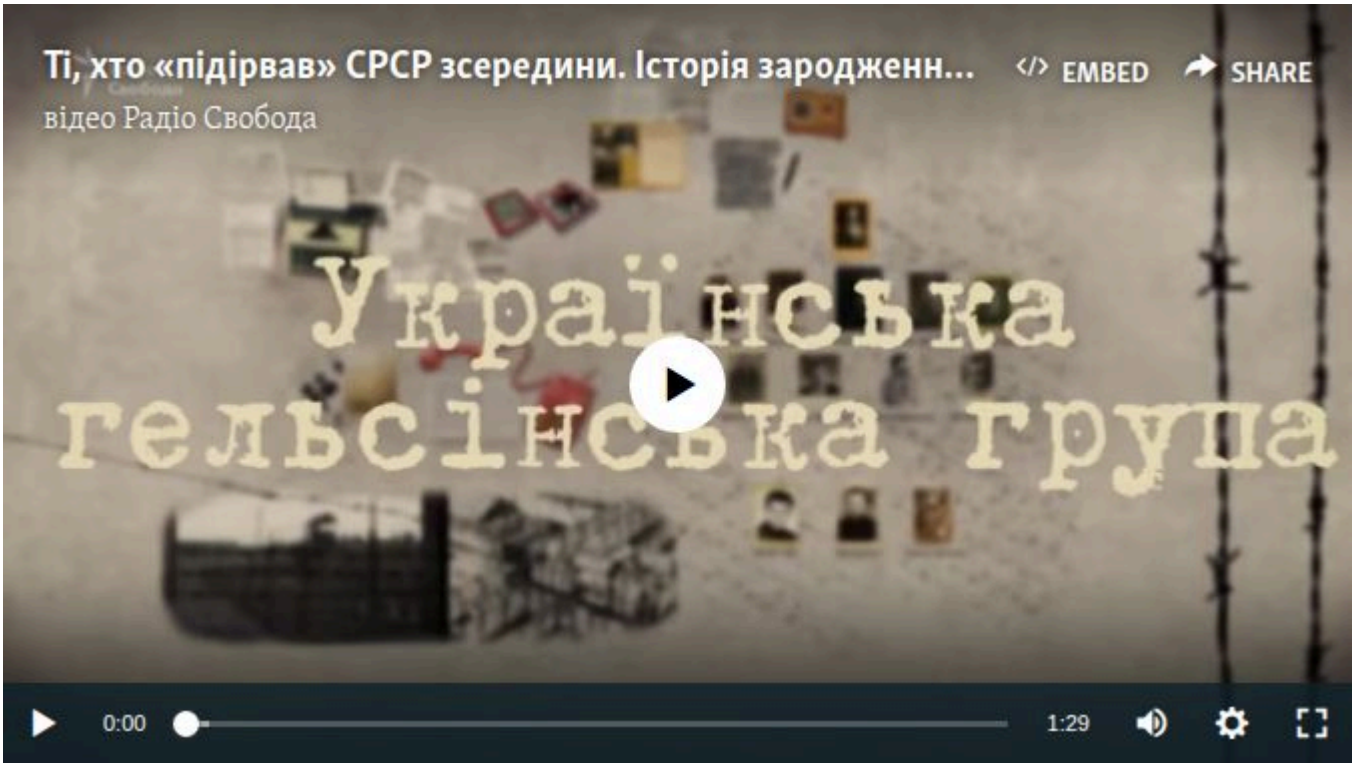

Світлини Оксани Мешко з кримінального провадження

На місце заслання у поселення Аян Хабаровського краю на березі Охотського моря Оксану Мешко везли етапом через усю «імперію зла» 108 діб. В Аяні тоді досиджував останні три місяці заслання її син Олександр Сергієнко. Оксана Мешко перенесла етап, вижила, попри недуги, у занесеній снігом халупці і 1985 року її привезли до Києва.

Оксана Мешко разом із сином на засланні. 1981 рік

Десять років тому, до 40-річчя створення УГГ, Радіо Свобода зібрало факти, записало багато інтерв'ю і створило цикл публікацій про членів Української Гельсінської групи для спеціального проєкту – «Вони підірвали СРСР зсередини».

Думали: «баба Оксана не повернеться»

КДБ вже не знав, що з робити з Мешко і булу ухвалено рішення відпустити дисидентку за кордон – на лікування. У лютому 1988 року на запрошення української діаспори Оксана виїхала до Австралії на операцію і виступила в парламенті Австралії з інформацією про становище в Україні.

Радянська влада сподівалася, що Мешко не повернеться, але вона взяла участь у роботі Світового конгресу вільних українців у США – і повернулася.

Незабаром Оксана Мешко увійшла до координаційної ради, створеної на основі УГГ у 1988 році – Української Гельсінської Спілки (УГС). У квітні 1990 року Мешко відкривала з'їзд УГС, де спілка трансформувалася в Українську республіканську партію і проголосила метою – поступ до незалежності України. У червні того ж року Оксана Мешко зініціювала поновлення діяльності правозахисного руху під назвою Український комітет «Гельсінкі-90», а також восени брала участь у студентському голодуванні.

До проголошення незалежності України Оксана Мешко не дожила трохи більше ніж пів року. На її спільній з матір'ю могилі – козацькі хрести.

▸ Члени Української Гельсінської групи

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Микола Руденко. Філософ, співзасновник УГГ. За що його переслідували в СРСР

Україна | Політика | Суспільство | Важливе на Свободі | Українська Гельсінська група

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.